

УДК 330.567.28

Проданова І.І.*кандидат економічних наук, доцент**Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу***Болонна М.В.***бакалавр з економіки підприємства**Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу*

ОЦІНКА ДОХОДІВ І ВИТРАТ ДОМОГОСПОДАРСТВ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ ЕКОНОМІЧНИХ УМОВАХ

THE ASSESSMENT OF INCOME AND EXPENSES OF HOUSEHOLDS IN UKRAINE UNDER MODERN ECONOMIC CONDITIONS

АНОТАЦІЯ

У статті здійснено оцінку обсягів і структури доходів та витрат домогосподарств України за останні роки. Проаналізовано питому вагу заощаджень у доходах населення. Обґрунтовано вплив низки чинників, які впливають на формування доходів приватних господарств і здійснення ними відповідних витрат та визначають рівень сімейного добробуту.

Ключові слова: доходи, витрати, домогосподарство, заощадження, споживання, добробут.

АННОТАЦІЯ

В статье осуществлена оценка объемов и структуры доходов и расходов домашних хозяйств Украины за последние годы. Проанализирован удельный вес сбережений в доходах населения. Обосновано влияние ряда факторов, которые влияют на формирование доходов частных хозяйств и осуществления ими соответствующих расходов, а также определяют уровень семейного благополучия.

Ключевые слова: доходы, расходы, домашнее хозяйство, сбережения, потребление, благополучие.

ANNOTATION

The volume and structure of household income and expenditures of Ukraine in recent years is assessed. The share of savings in the population income is analyzed. The impact of several factors affecting the formation of private household incomes and relevant expenditures, and determining the level of family welfare is substantiated.

Keywords: income, expenditures, household, savings, consumption and welfare.

Постановка проблеми. Перехід економіки України до ринкового типу розвитку потребує вирішення багатьох проблем, які стосуються домогосподарств, що опинилися в нових умовах функціонування: отримали право самостійно розпоряджатись належними ресурсами й набули статусу повноправного учасника економічних відносин, що було одним з принципових аспектів нових умов господарювання.

Трансформаційні перетворення економіки мають вплив на склад та структуру доходів і витрат українських домогосподарств, оскільки дають можливість залучати додаткові джерела отримання доходів (ведення підприємницької діяльності, отримання додаткових доходів від власності тощо) та призводять до розширення напрямів здійснення витрат.

Оскільки домогосподарства виступають важливим суб'єктом ринкових відносин національної економіки, потенційним інвестором та кінцевим споживачем, то оцінка формування

обсягів та структури їх доходів і витрат, враховуючи складні сучасні економічні умови, є надзвичайно актуальним питанням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

В останні роки велику увагу дослідженням щодо формування доходів і витрат вітчизняних домогосподарств приділяли такі автори, як В.О. Сизоненко, Є.В. Болотіна, Ю.Ю. Станкевич, І.А. Микитенко, С.І. Юрій тощо. Вивчаючи домогосподарство в ринковій економіці, ряд науковців-практиків вважають його особливою складовою суспільства, що значно впливає на господарську систему в цілому, аргументуючи свою думку тим, що досліджуваній суб'єкт економіки: 1) бере активну участь у створенні національного продукту, постачанні економічних ресурсів, споживанні товарів та послуг [1, с. 1–2; 2, с. 107–110]; 2) має якщо не більший, то принаймні й не менший вплив на економічний добробут, ніж інші сегменти економіки [3, с. 8]; 3) вступає в процесі своєї економічної діяльності у фінансові відносини, матеріальним вираженням яких є доходи і витрати [4, с. 3–10].

Фінанси домогосподарств поряд з фінансами підприємств і організацій беруть вагомий участь в кругообігу капіталу та охоплюють частину усіх стадій функціонування економічної системи (процесів виробництва, розподілу, обміну та споживання). Обсяг і структура доходів та витрат приватних господарств змінюються під впливом різноманітних факторів та загальної кон'юнктури ринку. Тому оцінка та виявлення тенденцій їх формування та використання є актуальним питанням і потребує належного вивчення.

Мета статті полягає в оцінці обсягів і структури доходів і витрат домогосподарств протягом 2009–2013 рр., виявленні тенденцій, визначенні факторів, які впливають на формування обсягів доходів, здійснення витрат та заощаджень.

Теоретико-методологічним підґрунтям проведеного дослідження була система загальнонаукових та спеціальних методів пізнання, які дозволили вивчити процеси та явища у їх взаємозв'язку та вирішити поставлені у статті проблемні завдання. Застосовано системний

підхід як загальнонаукову методологічну концепцію, згідно з якою домогосподарство аналізується як складна система з внутрішньою структурою та зв'язками з оточуючим середовищем; структурно-функціональний та статистичний аналізи, що дозволило співставити основні показники розвитку даної господарської форми в різних етапах розвитку економіки України.

Виклад основного матеріалу дослідження. У ринковій економіці кожне домогосподарство володіє певними економічними ресурсами і використовує їх ефективно з метою одержання доходу як засобу свого існування. Під доходами домогосподарств мають на увазі результати їх економічної діяльності, які можуть мати грошову й натуральну форми. Динаміка сукупних середніх ресурсів на домогосподарство в період з 2009 по 2013 р. має тенденцію до збільшення з 2015,3 грн. до 4454,2 грн. (табл. 1).

Трудові доходи (заробітна плата в усіх її різновидах і формах) за 2009–2013 рр. коливалися в межах від 47,9% до 50,8%. Їх частка за період дослідження перевищувала 50% загального обсягу грошових доходів на 0,9% у 2012 р. та 0,8% у 2013 р. Це говорить про те, що заробітна плата втратила своє значення як основне джерело засобів для забезпечення життєдіяльності населення України.

До негативних тенденцій в структурі доходів можна віднести зменшення частки показника «доходи від підприємницької діяльності та само зайнятості». Даний показник мав тенденцію до збільшення з 5,1% у 2009 р. до 6,2% у 2010 р., оскільки спостерігався загальний динамічний розвиток економіки та збільшення продуктивності праці домогосподарств. Проте в наступні роки доходи від цього виду діяльності почали різко зменшуватися і досягли рівня 4,0% у 2013 р. Така ситуація обумовлена погіршенням умов ведення господарської діяльності, особливо у сфері малого і середнього бізнесу. Протягом досліджуваного періоду в структурі сукупних доходів домогосподарств зменшилась частка доходів від продажу сільськогосподарської продукції.

Якщо у 2010 р. вона становила 3,4%, то у 2013 р. досягла відмітки 2,8%. Динаміка цього показника доходів має спадний характер, що пояснюється різким занепадом сільського господарства.

Не можна не відзначити значну роль у формуванні грошових доходів населення соціальних трансфертів, середня частка яких в структурі оплати праці склала 53,5% і характеризує недостатність власних доходів домогосподарств.

Для реалізації отриманих домогосподарствами доходів в умовах ринкової економіки необхідна наявність на споживчому ринку достатньої кількості та відповідного асортименту товарів і послуг за доступними для масового споживача цінами. Якщо споживчий ринок насичений недостатньо, то існує асортиментний дефіцит. Проте найголовніше інше: якщо дохо-

ди сімей не узгоджені з роздрібними цінами (як в економіці сучасної України), то розподільчий ринковий механізм деформується як на макро-, так і мікрорівнях. Це одна з найважливіших умов макроекономічної ринкової рівноваги.

Отримання сімейних доходів, якими б великими вони не були, з точки зору теоретичного економічного аналізу не слід абсолютизувати як самоціль, адже це лише засіб задоволення потреб людини. Із зростанням доходів не тільки повніше задовольняються потреби сім'ї, а й змінюється структура системи надання переваг в їх використанні. У цьому виявляється одна з форм закону зростання потреб та їх ускладнення. Відповідно, змінюється і структура витрат сім'ї. Отже, можна виявити кілька тенденцій.

Перш за все це скорочення у доходах питомої ваги коштів, що йдуть на харчування сім'ї. В цілому така тенденція прогресивна і свідчить про зростання рівня та якості життя населення. Вона характерна для всіх країн з динамічним розвитком економіки. Пояснюється це тим, що витрати на харчування – необхідна основа існування кожної людини, а визначаються традиційними сімейними потребами і менш за все піддаються скороченню. Тобто ці видатки відносно стабільні порівняно з іншими їх видами.

Позитивними є й тенденції зростання витрат із сімейного бюджету на соціально-культурні потреби, збільшення заощаджень та нагромаджень, які спрямовуються для поліпшення добробуту членів сім'ї, організацію власного бізнесу тощо.

Щодо згаданих загальних прогресивних тенденцій, характерних для використання бюджету домогосподарств у розвинутих країнах, то в Україні у досліджувані роки вони не проявлялися. Це очевидно зі структури використання сукупного доходу сімей, представленої у таблиці 2.

За вибірковими дослідженнями домогосподарств, структура сукупних витрат поступово покращувалася, за винятком 2013 р. Спостерігалася хвилеподібна зміна витрат на продовольчі товари. У 2010 р. на продовольчі товари припало 51,6% витрат, що на 1,6% більше, ніж у 2009 р. У період 2011–2013 рр. спостерігається їх поступовий спад, що свідчить про погіршення структури споживання населення. Досягнутий рівень сигналізує про загальну бідність країни та її жителів і жодним чином не відповідає стандартам країн із забезпеченим населенням і високим рівнем життя, в яких на продукти харчування спрямовується лише 10–15% витрат домогосподарств. За дослідженнями кінця 2013 р., Україна посіла останнє місце у рейтингу країн Європи за цим показником – 50,2%, випередивши Молдову (43,2%), Казахстан (42,5%), Білорусь (40,8%), Росію (30,3%) [1]. Лідером списку став Люксембург з часткою 8,8%.

Більш глибокий аналіз показує щорічне коливання питомої ваги витрат на оплату житла та комунальні послуги – незначне зменшення з 9,4% в 2009 р. до 9,3% в 2010 р. обумов-

Таблиця 1

Сукупні доходи і ресурси домогосподарств України та їх структура, 2009–2013 рр.

Показник	2009 р.		2010 р.		2011 р.		2012 р.		2013 р.		2013-2009 рр.	
	%	грн.	%	грн.	%	грн.	%	грн.	%	грн.	відх., +,-	приріст, %
Сукупні доходи і ресурси в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство	100,0	3015,3	100,0	3469,1	100,0	3841,7	100,0	4134,2	100,0	4454,2	+1438,9	+47,7
Структура сукупних доходів і ресурсів домогосподарств												
I. Грошові доходи:	88,5	2668,5	90,1	3125,6	89,9	3453,7	91,6	3786,9	91,4	4071,1	+1402,6	+52,6
оплата праці	47,9	1444,3	47,9	1661,7	49,3	1894	50,9	2104,3	50,8	2262,7	+818,4	+56,7
доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості	5,1	153,8	6,2	215,1	4,6	176,7	4,1	169,5	4,0	178,2	+24,4	+15,9
доходи від продажу сільськогосподарської продукції	2,9	87,4	3,4	117,9	3,2	123	2,9	119,9	2,8	124,7	+37,3	+42,7
пенсії, стипендії, соціальні допомоги, надані готівкою	26,0	784	25,9	898,5	25,5	979,6	27,1	1120,4	27,2	1211,5	+427,5	+54,5
грошова допомога від родичів, інших осіб та інші грошові доходи	6,6	199	6,7	232,4	7,3	280,4	6,6	272,8	6,6	294	+95	+47,7
II. Негрошові доходи, в т. ч.:				250,79		268,07		244,60		263,70		
Вартість спожитої продукції, отриманої з особистого підприємства та від самозаготівель	4,6	138,7	4,8	166,5	4,5	172,9	3,6	148,8	3,8	169,3	+30,6	+22,1
Пільги та субсидії безготівкові на оплату житлово-комунальних послуг, електроенергії, палива	0,6	18,1	0,5	17,3	0,6	23	0,5	20,7	0,5	22,3	+4,2	+23,2
Пільги безготівкові на оплату товарів та послуг з охорони здоров'я, туристичних послуг, путівок на бази відпочинку тощо, на оплату послуг транспорту, зв'язку	0,6	18,1	0,5	17,3	0,5	19,2	0,5	20,7	0,5	22,3	+4,2	+23,2
III. Інші надходження, в т. ч.:	5,7	171,9	4,1	142,2	4,5	172,9	3,8	157,1	3,8	169,3	-2,6	-1,5
Використання заощаджень, позики, повернені домогосподарству борги		123,3		91,92		120,85		101,36		117,34		

*Джерело: складено на основі даних [5]

Таблиця 2

Витрати домогосподарств України та їх структура, 2009-2013 рр.

Показник	2009 р.		2010 р.		2011 р.		2012 р.		2013 р.		2013-2009 рр.	
	%	грн.	%	грн.	%	грн.	%	грн.	%	грн.	відх., +, -	приріст, %
Сукупні витрати в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство	100,0	2754,1	100,0	3072,7	100,0	3456,0	100,0	3591,8	100,0	3814,0	+1059,9	+38,5
Структура сукупних витрат домогосподарств												
Сложивчі сукупні витрати	87,8	2418,1	90	2765,4	90,2	3117,3	90,9	3264,9	90,3	3444,0	1025,9	42,4
продукти харчування та безалкогольні напої	50	1377,1	51,6	1585,5	51,3	1772,9	50,2	1803,1	50,1	1910,8	533,8	38,8
алкогольні напої, тютюнові вироби	3,2	88,1	3,3	101,4	3,4	117,5	3,5	125,7	3,5	133,5	45,4	51,5
непродовольчі товари та послуги	34,6	952,9	35,1	1078,5	35,5	1226,9	37,2	1336,1	36,7	1399,7	446,8	46,9
в тому числі: одяг і взуття	5,6	154,2	6,1	187,4	5,8	200,4	6,1	219,1	6	228,8	74,6	48,4
житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива	9,4	258,9	9,3	285,8	9,6	331,8	9,9	355,6	9,5	362,3	103,4	40,0
предмети домашнього вжитку, побутова техніка та по- точне утримання житла	2,3	63,3	2,4	73,7	2,2	76,0	2,3	82,6	2,3	87,7	24,4	38,5
охорона здоров'я	3,1	85,4	3,1	95,3	3,1	107,1	3,4	122,1	3,4	129,7	44,3	51,9
транспорт	3,8	104,7	3,7	113,7	4	138,2	4,3	154,4	4,3	164,0	59,3	56,7
зв'язок	2,5	68,9	2,7	83,0	2,6	89,9	2,8	100,6	2,8	106,8	37,9	55,1
відпочинок і культура	1,8	49,6	1,8	55,3	2	69,1	2	71,8	2,1	80,1	30,5	61,6
освіта	1,3	35,8	1,3	39,9	1,3	44,9	1,3	46,7	1,2	45,8	10,0	27,8
ресторани та готелі	2,5	68,9	2,4	73,7	2,5	86,4	2,5	89,8	2,5	95,4	26,5	38,5
різні товари і послуги	2,3	63,3	2,3	70,7	2,4	82,9	2,6	93,4	2,6	99,2	35,8	56,5
Неспоживчі сукупні витрати	12,2	336,0	10	307,3	9,8	338,7	9,1	326,9	9,7	370,0	34,0	10,1

*Джерело: складено на основі даних [6]

Таблиця 3

Споживання основних продуктів харчування домогосподарствами в Україні (на одну особу за рік), 2009-2013 рр.

Найменування продуктів харчування	Фактично досягнутий рівень споживання, кг										Рекомендована раціональна норма*, кг
	2001 рік	2009 рік	2010 рік	2011 рік	2012 рік	2013 рік	2013 рік порівняно із, +, -		2009	2009	
М'ясо та м'ясопродукти	33,6	57,6	54	61,2	61,2	61,2	61,2	27,6	3,6	3,6	83
Молоко та молокопродукти	207,6	237,6	229,2	226,8	235,2	242,4	242,4	34,8	4,8	4,8	380
Яйця, шт.	192	240	240	240	240	240	240	48	0	0	290
Риба та рибопродукти	16,8	21,6	21,6	20,4	20,4	21,6	21,6	4,8	0	0	20
Цукор	39,6	38,4	36,0	37,2	37,2	36,0	36,0	-3,6	-2,4	-2,4	38
Олія та інші рослинні жири	24	22,8	21,6	21,6	21,6	20,4	20,4	-3,6	-2,4	-2,4	13
Картопля	133,2	96,0	91,2	92,4	91,2	84	84	-49,2	-12	-12	124
Овочі та баштанні	114	121,2	114	121,2	122,4	112,8	112,8	-1,2	-8,4	-8,4	161
Плоди, ягоди та виноград	30	43,2	44,4	44,1	45,6	50,4	50,4	20,4	7,2	7,2	90
Хліб та хлібопродукти	128,4	111,6	111,6	110,4	109,4	120	120	-8,4	8,4	8,4	101

*Джерело: складено на основі [7; 8, с. 283; 9, с. 273; 10, с. 58; 11]

Таблиця 4

Доходи та заощадження населення України, 2009–2013 рр.

Показник	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.
Доходи населення, млн. грн.	894286	1101015	1266753	1457864	1548733
Заощадження, млн. грн.	80377	161867	123123	147280	116266
Питома вага заощаджень у доходах населення, %	9	15	10	10	8

* Джерело: складено на основі даних [14]

лено економією енергетичних ресурсів та зменшенням відсотків пільг та субсидій. В подальшому простежується тенденція до збільшення витрат – з 9,6% у 2011 р. до 9,9% у 2012 р., що виявилось наслідком підвищення цін на енергетичні ресурси в післякризовий період. У 2013 р. простежується зменшення витрат до 9,5% через зниження доходу домогосподарств. Загалом протягом аналізованого періоду спостерігається приріст витрат домогосподарств.

Темпи зростання сукупних витрат мали тенденцію до збільшення. Пришвиджене підвищення витрат відбувалося у роки економічної стабілізації (2009–2012 рр.), проте в 2013 р. зафіксовано незначне зниження витрат домогосподарств (свідчить про погіршення споживчої активності й зрушення можливості подальшого розгортання роздрібної господарської діяльності).

В 2009–2013 рр. частка витрат на продукти харчування, алкогольні напої, непродовольчі товари зростають, що в цілому відображає зниження реальних доходів домогосподарств в результаті кризи та обумовлює зростання витрат за рахунок заощаджень.

Споживання продуктів харчування на душу населення в 2013 р. порівняно з попередніми роками змінювалось по різному (табл. 3).

Якщо зауважити, то, з одного боку, спостерігається зниження споживання населенням таких основних продуктів харчування, як олія, цукор, хліб, овочі, картопля. Проте відбулося збільшення споживання більш енергетично цінних продуктів харчування тваринного походження, риби та фруктів. Тобто за виключенням найбільш вразливих верств населення існує тенденція руху до більш гармонічного, збалансованого харчування. Першочергово на динаміку споживання основних продуктів харчування населенням країни визначальний вплив спричинила еволюція української грошової одиниці [12, с. 139], що зазнала негативного впливу низки факторів, головним з яких є світова фінансова криза та її наслідки.

Що стосується співвідношення між фактичним споживанням продуктів харчування та його раціональними нормами, то споживання основних продуктів харчування населенням України у 2013 р. відповідає раціональним нормам лише по рибі, хлібу та хлібопродуктах, а по олії – навіть перевищує їх. Близькими до норми є споживання яєць, цукру та м'яса.

Проте ці дані не свідчать про відсутність необхідності роботи по їх здешевленню. Зниження цін на хлібопродукти та м'ясо масового вжитку автоматично підвищить реальне спо-

живання молокопродуктів та овочів. Тому головним завданням держави є вжити заходи по забезпеченню мінімальних норм споживання по усіх основних продуктах харчування та поступово підвищувати споживання до раціональних норм. Для втілення в життя цих завдань необхідним є проведення цілеспрямованої роботи щодо підвищення доходів населення України, а також здешевлення продуктів харчування.

Дослідження доходів та заощаджень домогосподарств в Україні протягом 2009–2013 рр. (табл. 4) показало хвилеподібну динаміку. У 2010 р. частка заощаджень у доходах населення збільшилася порівняно з 2009 р. й становила 14,2%, у 2011 р. спостерігалось зменшення до 9,7%, в подальшому знову йшла тенденція до підвищення, а у 2013 р. питома вага заощаджень та доходів знизилася до 8,6%.

Враховуючи сучасну ситуацію в країні, зокрема коливання курсу гривні відносно долара та його невизначеність при прийнятті бюджету, тенденція до зменшення частки заощаджень домогосподарств не зміниться. Основними причинами низького рівня заощадження домогосподарств України є:

- відсутність доходів для заощаджень. Так, згідно з опитуванням домогосподарств, яке проводиться Держкомстатом України, лише 11,1% домогосподарств мали достатньо доходів і робили заощадження [13];
- високе податкове навантаження на домогосподарства;
- недовіра до фінансових інститутів та до держави як регулятора: вкладення грошей у інвестиційні інструменти є досить ризикованим, і дохідність від таких інвестицій не компенсує наявну міру ризику.

Проте рівень оплати праці в Україні залишається вкрай низьким порівняно зі стандартами розвинутих країн. Хоча темпи зростання реальної заробітної плати швидші за темпи зростання реального ВВП України, її частка у структурі ВВП становить близько 45%, тоді як в прогресивних країнах – 75% і вище. Через це заробітна плата не виступає інвестиційним ресурсом і мотиваційним засобом для розвитку економіки.

Добробут населення формується під впливом різних факторів, які іноді діють у різноманітних, навіть протилежних напрямках. Чим більше в домогосподарстві працездатних осіб, чим вищою є їх освіта, кваліфікація, тим краще вони працюють або займаються підприємницькою діяльністю, і, відповідно, більшим буде сукупний дохід сім'ї. І, навпаки, переважаання непрацездатних осіб, утриманців, пенсіонерів з

малою пенсією зменшує сукупний і середньо-душовий дохід. Як правило, додаткові джерела добробуту для домогосподарств України – малі пенсії, стипендії, допомоги різного призначення та субсидії – не є вирішальними.

Не сприяє зростанню добробуту і масова втрата роботи працездатними членами сім'ї, тобто безробіття, яке в Україні за останні роки безперервно збільшується. Знижується добробут українських сімей, зростають податки на доходи, нерухомість, а також збільшуються різні збори, платежі, особливо перманентне підвищення плати за комунально-побутові послуги.

Суттєвим фактором негативного впливу на добробут сімей залишається інфляція, яка без компенсаційних заходів з боку держави є хронічною для економіки країни. Отже, соціальна політика уряду має бути спрямованою на реальне втримання інфляції, стабілізацію курсу гривні, скорочення безробіття та своєчасний розрахунок з боргами по виплаті зарплати і пенсій, оптимізацію податків й інших платежів. Це, в свою чергу, сприятиме зростанню доходів домогосподарств та збільшенню споживчого попиту, пожвавленню економічної кон'юнктури, поступальному розвитку суспільства.

Висновки. В цивілізованому світі домогосподарства і держава мають органічні взаємозв'язки. З одного боку, вони об'єктивно заінтересовані в існуванні сильного державного апарату, який забезпечує охорону кордонів країни, підтримує правопорядок, створює і вдосконалює законодавство, регулює функціонування різних сфер і галузей економіки та керує адміністративно-територіальними утвореннями, забезпечує значною мірою безкоштовні освітні та медичні послуги тощо. Весь цей громіздкий державний апарат утримується за рахунок податків, зборів та інших платежів, в т. ч. і громадян (домогосподарств) – і це є об'єктивною умовою існування країни, її суспільства і кожного з нас.

З іншого боку, держава за рахунок реалізації фіскально-монетарної політики формує спеціальні фонди (пенсійний, соціальний, медичного страхування, сприяння зайнятості тощо) та сплачує пенсії непрацездатним особам, матеріально підтримує дітей-сиріт, інвалідів, безробітних, відшкодовує втрату заробітної плати через травми і хвороби. З державного бюджету уряд фінансує системи освіти, охорони здоров'я, утримує силові структури (армію, міліцію тощо).

Образно кажучи, економіка домогосподарства пов'язана з економікою держави за принципом сполучених судин. У періоди економічної активності зростає обсяг виробництва (національний дохід країни), і суспільство має можливість підвищувати добробут сімей шляхом збільшення як трудових доходів, так і пенсій, стипендій, інших соціальних виплат. І хоча можливості сім'ї щодо маневрування своїми ресурсами небезмежні навіть у періоди сприятливої економічної кон'юнктури, вона може більше витратити коштів на поточні по-

треби, освіти, зміцнення здоров'я своїх членів та робити заощадження. У періоди погіршення загальної економічної кон'юнктури (кризи) в країні доходи сім'ї скорочуються, і вона мусить зменшувати свої видатки або шукати нові можливості поновлення доходів.

Таким чином, формування і використання доходів домогосподарств є важливим та активним важелем економічного стимулювання суспільного виробництва та стабільного соціального розвитку суспільства.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Сизоненко В.О. Інституціональні аспекти фінансового регулювання підприємницької діяльності / В.О. Сизоненко // *Фінанси України*. – 2012. – № 8. – С. 88–97.
2. Микитенко І. Формування сукупних доходів і витрат у домогосподарствах / І. Микитенко // *Економіка АПК*. – 2002. – № 6. – С. 107–111.
3. Болотіна Є.В. Домогосподарство в системі інститутів ринкової інфраструктури України / Є.В. Болотіна // *Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського*. – 2010. – № 3. – С. 6–13.
4. Станкевич Ю.Ю. Домогосподарство в ринковій економічній системі та його відображення у світовій економічній думці ХХ ст.: автореф. дис. ... канд. екон. наук. / Ю.Ю. Станкевич; Київ. нац. екон. ун-т ім. В.Гетьмана. – К., 2010. – 19 с.
5. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2007/gdvvg_rik/dvvg_u/strukt_res2006_u.htm.
6. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2007/gdvvg_rik/dvvg_u/strukt2006_u.htm.
7. За термінологією МОЗ України «Орієнтований набір продовольчої сировини і харчових продуктів для забезпечення у середньому на душу населення на 2005-2015 рр.» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zoda.gov.ua/images/article/original/000018/18936/programa-prod-bezpeki-2011---2015.pdf>.
8. Витрати і ресурси домогосподарств України у 2013 р. Статистичний збірник. – К.: Державна служба статистики України, 2014. – 380 с.
9. Витрати і ресурси домогосподарств України у 2011 р. Статистичний збірник. – К.: Державна служба статистики України, 2012. – 368 с.
10. Сенишин О. Пріоритетне значення продовольчої безпеки у процесі формування системи національної безпеки країни / О. Сенишин // *Галицький економічний вісник*. – Тернопіль: ТНТУ, 2014. – Т. 44. – № 1. – С. 54–62.
11. Споживання продуктів харчування в домогосподарствах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/gdvvg_rik/dvvg_u/spojiv2006_u.htm.
12. Лисак М.А. Аналіз стану забезпечення продовольчої безпеки України / М.А. Лисак // *Облік і фінанси*. – 2013. – № 3 (61). – С. 136–142.
13. Доходи та витрати населення / Офіційний веб-сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=65162&cat_id=3664.
14. Національний банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=57896.